

Yaxshi iqtisodiy shart-sharoit – tadbirkorlik faoliyati rivojlanishining bosh omilidir

Mirzaobod ijtimoiy iqtisodiyot kasb hunar kolleji kafedra mudiri
D.Boyto'rayev

Tadbirkorlik faoliyatida shaxsning muhim ijtimoiy-psixologik sifatlari qatoriga, ularning voqealarga bo'lgan, ya'ni o'z tillarida aytadigan bo'lsak, katta talofat, muvaffaqiyatsizlik, xonavayron bo'lish va hokazolarga bo'lgan munosabatlari kiradi. Ayniqsa, tadbirkorlar, o'z muvaffaqiyatsizliklarini qanday baholaydi, bu ularda qay tarzda kechadi va bunday holatlarda ular qanday harakat qilishadi – aynan shunisi katta ahamiyatga molik.

Tadqiqot natijalariga ko'ra shunday xulosaga kelindiki, mag'lubiyatni boshidan kechirgan hamda muvaffaqiyatizlikka hali duch kelmagan tadbirkorlar, real darajadagi tavakkalchilikka deyarli bir xilda baho berishadi. Faqatgina qiyinchiliklarni bosib o'tishda o'z imkoniyatlarini baholash bo'yicha ba'zi bir tafovutlar aniqlandi, lekin bu hali oxirigacha isbot etilmagan. Shu bois ham katta muvaffaqiyatsizlikning mavjudligini tadbirkor oldida turgan qiyinchiliklarni yechish imkoniyatiga ta'sir ko'rsatadi, deb bo'lmaydi.

Shuningdek, iqtisodiy muvaffaqiyatsizlik sharoitlarida tadbirkorlar o'zlarini qanday tutishlari mumkinligini bilish ham o'ta muhim hisoblanadi. Ayni maqsadda tadbirkorga: “Katta muvaffaqiyatsizlik, omadsizlik sharoitida Siz qanday ish tutar edingiz?” – deb murojaat etilganda, atigi 17% tadbirkorlar tadbirkorlikni tashlab, boshqa faoliyat bilan shug'ullanishlarini bildirishdi. 51% tadbirkorlar yuqori mustaqillikni, faollikni, o'z kuchlariga ishonchni namoyon etib, o'zlarini ro'yobga chiqarishlarini ta'kidlashdi. 31,4% tadbirkorlar esa muvaffaqiyatsizlik holatida ishonchli sherik qidirib topishga harakat qilishlarini bildirishdi.

Tadbirkorlikning rivojlanishi bevosita tadbirkorlarning o'z faoliyati muvaffaqiyatiga bergan baholariga, ya'ni oldilarida turgan muammolarni yechishlaridagi shaxsiy imkoniyatlarga va qiyinchiliklarni bosib o'tishlariga bog'liqdir. Tadbirkorlar orasida o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, 80% tadbirkorlar o'z imkoniyatlarini yuqori baholagan bo'lsalar, 20%i o'z imkoniyatlariga aniq baho berishga ikkilanishgan. Tadqiqot natijalarining ko'rsatishicha, tadbirkorlar aksariyat qismi o'z imkoniyatlari va muvaffaqiyatlarini bir-biriga yaqin, o'xshash baholashdi. Bu esa, tadbirkorda faoliyatdagi muvaffaqiyatga erishish motivasiyasi o'z imkoniyatlarini ko'ra bilish va mustaqillikning muhim o'rin tutishidan dalolat beradi.

Muvaffaqiyatni yuqori baholash ijobiy holat hisoblanib, bu statistik jihatdan tadbirkorlarning ishonchlilik va raqobatbardoshligini baholash bilan bog'liqdir.

Shuningdek, tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun yaxshi iqtisodiy sharoitni baholash 7 balli shkala bo'yicha o'tkazildi. Shu bilan birga ushbu masala bo'yicha 5% darajadagi ishonchli farqlar topildi. O'zbekistonning markaziy shaharlaridan kelgan tadbirkorlar toshkentliklarga nisbatan yaxshiroq tadbirkorlik faoliyatini tashkil qilish va rivojlanishtirish uchun asosiy omil sifatida yaxshi iqtisodiy shart-sharoitni baholadilar. Korrelyasion tahlil natijalari ham biznesning samarali rivojlanishi ushbu omilga, ya'ni ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni yaxshi

tashkillashtirilishiga bog'liqligini ko'rsatdi.

O'tkazilgan to'rtta qiyosiy tahlillarning barchasi tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishga jalb qiluvchi hamda undovchi (motivlovchi) psixologik omillar orasida tadbirkorlar *o'zini takomillashtirish, mustaqillik, moddiy ta'minlanganlik, atrofdagilar orasida obro'-e'tiborga*, mavqega ega bo'lish, boshqa insonlar uchun *ishning foyda keltirishi*, shuningdek, ushbu faoliyat turining tamomila *yangi ekanligini* sanab o'tishdi. Shuningdek, o'tkazilgan tahlil quyidagi xulosalarni ilgari surish imkonini ham berdi.

*Birinchi*dan, kishilarda o'zlarining xususiy biznesini tashkil etishga turtki beradigan yana bir motiv davlat tasarrufidagi hamda byudjet tomonidan moliyalashtiriladigan korxonalar va tashkilotlardagi ish haqining pastligi hisoblanadi. 2000 yilda 46%, 2008 yilda 80% respondent tadbirkorlik faoliyatini shakllantirishga turtki bo'lgan dastlabki omillardan biri deb e'tirof etgan bo'lsalar, 2007 yilga kelib bu ko'rsakich, 84% o'sgan. Buni joriy yilda ham pulning qadrsizlanishi, inflyasiyaning o'sishi, joylardagi ayrim korxonalar hamda tashkilotlarning bankrotlik e'lon qilishi va natijada majburiy ishsizlikning oshishi bilan izohlash mumkin. 2005 yilga kelib esa hukumat tomonidan amaldagi qonun-qoidalarga jiddiy o'zgartirishlar kiritilishi, ya'ni bozorni, yakka tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotgan jismoniy shaxslarning faoliyatini ma'lum tizimga solinishi, import va eksport operatsiyalariga qat'iy talablarning joriy etilishi, bu sohada ham ayrim o'zgarishlarni yuzaga keltirib chiqardi. Shuningdek, 2007 yil avgustida O'zR Prezidentining "Davlat tasarrufidagi korxonalarining chet el hamda mahalliy investorlarga sotish to'g'risida"gi Farmoni sabab bo'lsa kerak joriy yilga kelib 24,6%gina tadbirkorlar davlat sektoridan xususiy sektorga o'tib faoliyat yuritishdan bosh maqsad bu ish haqi ekanligini yetakchi omil sifatida e'tirof etishdi.

*Ikkinchi*dan, yana yuqoridagi fikrlarga tayangan holda, bozordagi ushbu ustuvor o'zgarishlar ayrim tadbirkorlarimizda o'z imkoniyatlarini to'laqonli namoyish etish xususiyatini yaqqol namoyon etdi. Qiyosiy tahlil natijalariga ko'ra ushbu motivni 2001 yilda 25% tadbirkor, 2003 yilda 31% tadbirkor, 2005 yilda 36,5% tadbirkor va nihoyat 2007 yilda 48% tadbirkor javoblarida motivlar ichida ushbu motiv eng yuqori omil ekanligi e'tirof etilgan. Bu esa o'z navbatida tadbirkorlar orasida ushbu faoliyatning shaxsiy qiymatga aylanib borayotganligining dalolatidir.

*Uchinchi*dan, aniqlanishicha 2005 yil tadbirkorlar bir necha boshqa sabablarni, ya'ni xususiy biznesni tashkil etish bu tadbirkorga mutaxassislikni oshirish imkoniyatini (7%), ko'proq o'z vaqtiga ega bo'lish imkoniyatini (16%) va yaxshi jamoada ishlash imkoniyatini (21,5%) beradi, deb alohida ta'kidlab o'tishgan bo'lishsa, 2007 yilga kelib, tamomila yangi motiv mulkdor bo'lish imkoniyati (36%) borligini ham e'tirof etishgan. Bu esa yuqorida keltirilgan fikr va mulohazalarimizni yana bir tasdiqlaydi.

Har bir motivlarning mavjud ahamiyatini tekshirib ko'rish maqsadida, tekshiriluvchilarni xuddi shu motivlarga o'zlaridan kelib chiqqan holda emas, boshqa tadbirkor va biznesmenlarni tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishiga nima undaganini aytib berishlari asosida salmoqli ma'lumotlarga ega bo'lindi.

Ularning fikricha, iqtisodiy omillar – tadbirkorlik faoliyatida deyarli birinchi darajali motiv hisoblanar ekan. Boshidayoq u insonni ushbu faoliyat doirasini tanlashga undar ekan, shundan so'nggina, faoliyat jarayoni mobaynida, inson boshqa tomonlarni ko'ra biladi. Bunda birinchi darajali ehtiyojlarning qondirilishi natijasida, moddiy ta'minlanish motivi motivasion strukturaning pastki darajalariga siqib tushiriladi.

Xulosa qilib aytganda o'rganilgan respondentlarning 45%ini fikricha, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishidan asosiy maqsad – bu iqtisodiy moddiy ta'minlanish emas, balki mamlakatni modernizatsiyalash jarayonida mulkdor sifatida *o'zini takomillashtirish va ro'yobga chiqarish imkoniyatining* mavjudligi ekan. Mazkur tadqiqot natijalarining ko'rsatishicha 30% (2005), 25% (2007) respondentlarimiz uchun ijtimoiy munosabatlarga kirishish muammosi qolgan har qanday ehtiyojdan ustun ekan. Bu o'rinda moddiy ehtiyoj 2005 yilda 10%ni, 2007 yilda esa, 11%ni tashkil etib, biznesni tashkil etish va uni ravnaq toptirishda mos ravishda 8%, 12% respondent xavfsizlik choralarini ko'rishni maqsadga muvofiq sanashlarini alohida e'tirof etdilar. Tadbirkorlikda muvaffaqiyatga erishishda tan olinish ehtiyoji 2005 yilda 7%, 2007 yilda 15% respondentda usutunlik qildi. Bu esa, o'z navbatida xususiy tadbirkorlik subyektlari ongida “mening mulkim”, “men mulkdorman” kabi mantiqiy xulosalarni shakllanganligi orqali ham izohlanadi.

Hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida mustaqil O'zbekistonimizda tadbirkorlik asosiy o'rinlardan birini egallagan, tadbirkor esa iqtisodiy qobig'da asosiy tayanch nuqtasi bo'lib qolmoqda. Ularning mas'uliyati butun bir mamlakat maqsadlarini ro'yobga chiqarishdir. Tadbirkor deganda biz bozor iqtisodiyotida ishlab chiqarish uchun ma'lum bir muammolarni yechishda ta'sir ko'rsatuvchilarni tushunishimiz lozim. Hozirgi zamon tadbirkorining asosiy ish mazmuni shundan iboratdir.

Irodaviy motivasiya to'plamida tadbirkorlar uchun xizmat qiladigan bir qator sifatlar mavjud bo'lib, jamiyatda tadbirkor va notadbirkorlar guruhi mavjud emas. Balki har bir inson tadbirkorlik faoliyati orqali o'z faolligini ko'rsatish imkoniyatiga ega.

Adabiyotlar:

Karimov I.A. Mamlakatimizni modernizatsiya qilish va yangilashni izchil davom ettirish – davr talabi: 2008 yilda mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishtirish yakunlari va 2009 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasi majlisidagi ma'ruza // Xalq so'zi gazetasi. – 14.02.2009. – № 33-34 (4696-4697).

Abdullayeva Sh. Pul, kredit va banklar. – T., 2000.

Abdurahmonov Q., Mamarasulov F. Mehnat iqtisodi. O'quv-uslubiy materiallar. –T.,1996.

Abdurahmonov Q.X. Mehnat iqtisodiyoti (nazariya va amaliyot). Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. – T., 2004.

Akramova F.A. “Iqtisodiy psixologiya” fani bo'yicha ta'lim texnologiyasi / “Iqtisodiy ta'limdagi o'qitish texnologiyasi” seriyasidan. – T., 2007.